



## Mbi dashurinë hyjnore: Ilaçi për ankthin ekzistencial dhe tekat ideologjike

### Description

Faraz Khan

Në romanin e tij tragjik dhe të trazuar, titulluar “Djajtë”, Fjodor Dostojevski nënvizon rreziqet që ai shikonte në idealet moderniste të Evropës Perëndimore që po depërtonin në Rusinë e shekullit të nëntëmbëdhjetë. Një nga personazhet kryesore të këtij klasiku letrar është Stepan Trofimovich Verkhovensky, një utopist liberal i viteve 1840, i cili kishte mësuar një grup të rinjsh dhe i kish udhëzuar ata drejt socializmit dhe sekularizmit ateist. Ndërsa nxënësit arritën moshën madhore, farat konceptuale të mbjella në arsimin e tyre të hershëm dërguan në një nihilizëm ekstrem dhe në një ideologji shkatërruese të revolucionit, duke dërguar në komplot politik dhe vrasje në qytetin e tyre të vogël. Ashtu si djajtë, ato ide të rrezikshme i pushtuan plotësisht ideologët e rinj dhe përfundimisht i nxitën ata të kryenin mizori të rënda. Në kapitullin e parafundit të romanit, “Shpërtëritja e fundit e Stepan Trofimovich”, ne gjejmë ish-mësuesin dhe pararendësin e paqëllimtë të trazirave shoqërore në shtratin e tij të vdekjes dhe, pasi ka hedhur poshtë idealizmin liberalist të së kaluarës së tij, ai bën deklaratat me rëndësi të jashtëzakonshme metafizike: “Perëndia është i nevojshëm për mua, vetëm sepse është e vetmja qenie që mund të dashurohet përjetësisht.” Ai vazhdon duke thënë:

Pavdekësia ime është e nevojshme sikur edhe vetëm për faktin se Zoti nuk do të dojë të bëjë një padrejtësi dhe të shuajë plotësisht zjarrin e dashurisë për Të, që dikur ishte ndezur në zemrën time. Dhe çfarë është më e çmuar se dashuria? Dashuria është më e lartë se të qenurit, dashuria është kurora e qenies dhe a është e mundur që qenia të mos përkulet para saj? Nëse unë kam arritur ta dua Atë dhe të gëzohem në dashurinë time [për Të], a është e mundur që Ai të më asgjësoj si mua ashtu edhe gëzimin tim dhe të na kthej në hiç? Nëse ka Zot, atëherë unë jam i pavdekshëm. *Voilà ma profession de foi* [Ja, ky është deklarimi im i besimit][1]

Për këtë intelektual të penduar që përballet me vdekjen, dashuria është më sublime se vetë ekzistenca dhe ekzistenca për nga natyra e saj i përulet burimit hyjnor të dashurisë. Ai beson në Zot, sepse vetëm Zoti mund të dashurohet përjetësisht, duke shprehur kështu një të vërtetë të thellë të shpirtit njerëzor. Ateizmi dhe idealet e Iluminizmit mund t'i mbushin adhuruesit e tyre me një program të detajuar utopik se si të strukturohet shoqëria dhe të "maksimizohet lumturia" në mënyrë sasiore. Por, në këtë mënyrë shumë nga ajo që do të thotë të jesh njeri – besimi, dashuria, dhembshuria, morali – abdikohen. Siç e demonstroi kaq gjallërisht edhe vepra "djajtë", ky abdikim dërgon në rezultate shkatërruese të papërshtueshme. Po kështu, implikimet filozofike të këtij abdikimi e ulin qenien njerëzore në një status njëherësh të tjetërsuar dhe katastrofik.

Për të marrë vetëm një shembull nga shpalosja e mëvonshme e agnosticizmit evropian, romancieri francez i shekullit të njëzetë, Albert Kamy, e hap një nga veprat e tij më me ndikim me këtë diskutim pikëllues, i cili përcakton temën e traktatit të tij: "Ka vetëm një problem vërtet serioz filozofik, dhe kjo është vetëvrasje. Të gjykosh nëse jeta ia vlen apo nuk ia vlen të jetohet, do të thotë t'i përgjigjesh pyetjes themelore të filozofisë."<sup>[2]</sup> (Të tilla janë idetë e një qytetërimi që meritojnë pyetjen "Çfarë shkoi keq?") Në të vërtetë, lidhja këtu nuk është e dobët; në fund të veprës, një nga personazhet letrarë që eksploron Kamy është një tjetër figurë kyçe e veprës Djajtë, Kirillov, i cili fiksohet kaq rrënjësisht me humanizmin ateist (dhe pasojat e tij logjike të vetë-hyjnizimit të njeriut) sa që vret veten për të provuar se njeriu nuk ka nevojë të ketë frikë nga vdekja, dhe për këtë arsye nuk ka nevojë për Zotin, me shpresën e inaugurimit të një epoke të re të hyjnisë njerëzore tokësore.

Sigurisht, shkrimi i Dostojevskit i ka rrënjët në doktrinën e krishtera dhe moralin e trashëgimisë së tij ortodokse ruse. Megjithatë, myslimanët do të pajtoheshin me shumë nga shqetësimet e tij filozofike në lidhje me modernitetin. Sipas traditës skolastike islame, parimi i dashurisë përfaqëson një antidot të fuqishëm ndaj agjitacionit shpirtëror dhe sëmundjeve ideologjike të botës moderne. Gjashtë shekuj para Dostojevskit, Xhelaludin Rumi i shpalli botës përmes poezisë brilante se e vetmja kurë për dhimbjen është dashuria – jo dashuria kalimtare që i nënshtrohet kalimit të ndonjë entiteti të kësaj bote, por dashuria hyjnore që zgjat në përjetësi. Çdo shpirt dëshiron për këtë dashuri në skutat e tij më të thella dhe vetëm kjo dashuri mund të shërojë ankthin ekzistencial të shpirtit, duke qenë se agonia ekziston për shkak të ndarjes nga Zoti, i dashuri i vërtetë. Zëvendësuesit ideologjikë të besimit thjesht përkeqësojnë dhimbjen e shpirtit dhe përfundimisht dëmtojnë shoqërinë, sepse alternativa të tilla lindin nga teka dhe iluzioni. Kuptueshmëria depërtuese e Rumiut i jep njeriut mjetet për të kapërcyer iluzionin dhe receta e tij buron drejtpërdrejt nga zemra e Islamit.

Soditja e thelbit të Islamit zbulon dashurinë si themelin e fesë dhe ndoshta parimin e saj më të brendshëm. Në kapitullin e pestë të Kuranit, Zoti u shpall besimtarëve se kushdo prej tyre që braktis fenë do të zëvendësohet me një popull, përshkrimi më i spikatur i të cilit është dashuria ndaj Zotit: "Ai i do ata dhe ata e duan Atë" (5: 54), një frazë shkrimore që formoi bazën e diskursit shpirtëror mysliman për shekuj. Përveç kësaj, ajete të shumta kuranore i karakterizojnë të drejtët dhe të bindurit si ata që i do Zoti, si p.sh.: "Zoti i do njerëzit e shkëlqyer shpirtëror" (2:195, 3:134, 3:148, 5:13, 5:93); "Zoti i do ata që pendohen shumë dhe Ai i do ata që pastrohen" (2:222); "Zoti i do ata që i frikësohen Atij" (3:76); "Zoti i do durimtarët" (3:146); "Zoti i do ata që mbështeten [në Të]" (3:159); dhe "Zoti i do ata që veprojnë me drejtësi" (60:8).

Në një hadith të transmetuar tek Buhariu dhe Muslimi, i dërguari i Zotit ? përcjell mesazhin se praktikisht i gjithë kozmosi, përmes banorëve engjëllorë të tij, rezonon me dashurinë hyjnore:

Kur Zoti e do një rob, Ai e thërret Xhebrailin dhe i thotë: "Vërtet, unë e dua filanin, prandaj duaje atë." Kështu, Xhibriili e do atë, dhe ai shpall në qiej: "Vërtet, Zoti e do filanin, andaj duajeni atë." Kështu, të gjithë qiellorët e duan atë dhe më pas ata në tokë tërhiqen drejt tij.

Një hadith tjetër i transmetuar po nga Buhariu dhe Muslimi ofron një nga shpjegimet më themelore të fesë në të gjithë korpusin e hadithit dhe tregon se përvoja autentike fetare është, si të thuash, e ngjyrosur me ngjyrën e

dashurisë. Profeti Muhamed ? ka thënë se Zoti thotë:

Kushdo që tregon armiqësi ndaj një evlijau timin është dikush kundër të cilit unë i shpall luftë. Robi Im nuk më afrohet Mua me asgjë më të dashur për Mua sesa atë që ia kam bërë obligim, dhe robi Im vazhdon të më afrohet Mua me vepra vullnetar (nafilë) derisa Unë ta dua atë. Dhe kur e dua, bëhem dëgjimi me të cilin ai dëgjon, shikimi me të cilin ai sheh, dora me të cilën ai kap dhe këmba me të cilën ai ecën. Kur të më kërkojë, Unë me siguri do ti jap, e kur të më kërkojë mbrojtje, Unë me siguri do e mbroj atë.

Këtu, pikënisja dhe tema kryesore është shenjtëria, një gradë kaq sublime sa që zemërimi hyjnor prek këdo që sillet keq kundër evlijave të Tij. Natyrisht, dikush dëshiron të dijë se si të arrijë një stacion të tillë. Prandaj, hadithi vazhdon me rrugën drejt atij destinacioni të lartë: bindja ndaj urdhrin hyjnor. Megjithatë gjuha nuk paraqet një etikë fetare të thatë dhe mekanike; përkundrazi, veprat e devotshmërisë janë “të dashura” për Zotin dhe hapin dyert e “afritit” ndaj Tij. Grimca teleologjike *hatta* (deri) nënkupton një destinacion; qëndrueshmëria në përkushtim arrin kulmin me cilësinë më të brendshme të shenjtërisë: dashurinë (“derisa ta dua atë”). Kështu, në Islam, dashuria është telosi i çdo praktike fetare dhe forca e saj e vërtetë gjallëruese.

Përshkrimi profetik përfundon me premtimin e Zotit se të gjitha nevojat e evlijave do të plotësohen përmes lutjes së tyre. Mirëpo, para kësaj garancie hyjnore, hadithi e karakterizon evlijaun në një mënyrë njëherësh misterioze dhe hutuese: “Dhe kur e dua atë, bëhem dëgjimi me të cilin ai dëgjon, shikimi me të cilin ai sheh...”. Këto janë pohime që tregojnë një humbje rrënjësore të identitetit nga ana e robit të Zotit, i cili me sa duket nuk mund të identifikohet më me tekat ose egon personale, por identifikohet vetëm me vullnetin dhe preferencën hyjnore. Dashuria për Zotin, sipas traditës profetike, asgjëson ndjenjën e identitetit të dikujt në një mënyrë që mund të përshkruhet vetëm si mistike. Evlijau tjetërsohet nga egoja e tij dhe mbushet me përkujtimin e Zotit, aq sa vetëm kujtimi i Zotit e shtyn të veprojë. Këtu qëndron nënkuptimi i dashurisë së Zotit për evlijaun, një pasojë e drejtpërdrejtë e “Ai i do ata dhe ata e duan Atë”.

Ai gjithashtu nënkupton dashurinë e evlijaut për Zotin. Imam Gazaliu pohon se një kuptim i plotë i emrave hyjnorë të shpallur në Kuran kërkon që besimtari jo thjesht t’i kuptojë dhe të besojë në to, por t’i imitojë ata në një mënyrë të përshtatshme dhe në mënyrë metaforike të “bashkëndajë” në kuptimet e tyre—d.m.th. për të ngulitur në vetvete virtytet njerëzore që pasqyrojnë përsosuritë hyjnore. “Pasqyrimi” i attributeve të Zotit nëpërmjet një mjeshtërie të tillë etike përfaqëson arritjen e vërtetë të evlijaut, kushti *sine qua non* i së cilës është të biesh në dashuri me Zotin, siç shpjegon Gazaliu: “Është e paimagjinueshme që një zemër të jetë e mbushur me respekt të lartë për një atribut të tillë dhe të ndriçohet prej tij pa dëshirën për këtë atribut që e pason atë, si dhe pa një dashuri të zjarrtë për atë përsosmëri dhe madhështi, me qëllim që të stoliset me atë atribut në tërësinë e tij – për aq sa është e mundur për atë që e vlerëson kaq shumë [një gjë të tillë].”<sup>[3]</sup> Ndoshta asnjë cilësi nuk e përshkruan më mirë substancën e shenjtërisë sesa dashuria e pasionuar për Zotin.

Për më tepër, dashuria për Zotin domosdoshmërisht përkthehet në dashamirësi dhe ndjeshmëri të singertë. Në librin El-Maksad el-Esna (Qëllimi më i shkëlqyer), Imam al-Ghazali? rendit nëntëdhjetë e nëntë emrat sublimë të Zotit dhe, për secilin emër hyjnor, shpjegon kuptimin e tij dhe përshkruan virtytin që njeriu duhet të kultivojë për të arritur pasqyrimin e tij në këtë dynja. Lidhur me emrin sublim el-Uedud (shumë i dashur), ai thotë se një rob i Zotit e pasqyron këtë emër hyjnor duke dëshiruar për të tjerët atë që dëshiron për veten e tij. Ai vazhdon: “Përsosmëria e atij virtyti ndodh kur as zemërimi, urrejtja dhe dëmi që mund të marrë nuk mund ta ruajnë atë nga altruizmi dhe mirësia. Siç ka thënë i Dërguari i Zotit, paqja dhe mëshira e Zotit qofshin mbi të, kur dhëmbi i tij ishte thyer dhe fytyra e tij ishte e goditur dhe e gjakosur: “Zot, udhëzoje popullin tim, sepse ata nuk dinë!” As veprimet e tyre nuk e penguan atë nga synimi i së mirës së tyre.”[4]

Armiqësia, shtypja flagrante dhe lufta e vazhdueshme e armiqve të tij paganë nuk mund ta pengonin Profetin Muhamed ? nga të qenit një pasqyrim i përsosur njerëzor i emrit hyjnor al-Uedud. Sigurisht, me sanksion hyjnor dhe duke u përballur me kërkesat politike të kohës së tij, ai u mbrojt dhe e urdhëroi komunitetin e tij në luftime ushtarake kur ishte e nevojshme, dhe gjithmonë me drejtësi të përsosur, megjithatë zemra e tij e bekuar dhe e shokëve të tij nuk ishin kurrë vendndodhje zemërimi apo keqdashjeje. Zemra e tij ishte një dritë e pastër. Kështu, predikimi i tij i parë i xhumasë drejtuar myslimanëve pas hixhretit të bekuar në Medine, një predikim në të cilin ai hodhi vetë themelet e komunitetit dhe politikës myslimane të sapolindur, përfshinte “Duaje gjithçka që Zoti do dhe duaje Zotin nga thellësia e zemrës tënde”, si dhe “Duajeni njëri-tjetrin nëpërmjet mëshirës së butë të Zotit ndaj jush.”[5]

Në mënyrë të ngjashme, ngadhënjimi i lavdishëm i Mekës, në të cilin ai mundi armiqtë dhe për këtë arsye kishte fuqinë politike për të marrë hak të plotë, ishte një moment dhembshurie dhe faljeje qiellore. Në këtë moment vendimtar ai u shpalli atyre që e kishin shtypur për vite me radhë: “Unë do tju them ju atë që Jusufi u tha vëllezërve të tij: Nuk ka asnjë fajësim për ju sot.”[6] Këtu Profeti iu referuar një tjetër profeti fisnik, i cili mishëronte në mënyrë të përsosur emrin hyjnor El-Vedud. Kur Jusufi (paqja qoftë mbi të) ishte djalë i ri, vëllezërit e tij e rrëmbyen dhe e lanë në një pus për ta shitur si skllav. Vite më vonë, kur u ribashkua me ta në moshë madhore dhe ndërsa ishte në një pozitë të autoritetit politik, Profeti Jusuf (paqja qoftë mbi të) gjithashtu tregoi dhembshuri sublime dhe qiellore në vend të hakmarrjes: “Ai tha: “Nuk ka asnjë faj për ju sot. Zoti ju faltë; Ai është më i mëshirshmi prej atyre që tregojnë mëshirë” (12:92).

Përveç mirësisë së tillë supreme, Profeti Jusuf (paqja qoftë mbi të) ilustron kulmin e bukurisë njerëzore, një temë që formoi bazën e një vepre gjeniale letrare nga dijetari dhe poeti persian i shekullit të pesëmbëdhjetë Abd al-Rahmani Xhami titulluar Jusufi dhe Zulehaja, një poemë alegorike e dashurisë romantike dhe shndërrimit të saj në dashuri për Hyjnoren. Mesazhi thelbësor i Xhamiut synon të dëbojë iluzionin nga zemra dhe ta ridrejtojë zemrën vetëm te Zoti, i cili është i vetmi që zotëron bukurinë absolute dhe të përjetshme. Në prologun e poemës, ai shpjegon se kur Zoti krijoi universin, çdo grimcë u bë një pasqyrë e shkëlqimit të Tij, e tillë që çdo shfaqje e bukurisë në këtë botë, qoftë objekt apo person, është në të vërtetë një pikë që pasqyron oqeanin e pafund të bukurisë hyjnore. Sa herë që një person bie në dashuri, reflektimi i shkëlqimit të përjetshëm të Zotit e pushton zemrën e tyre, siç vë në dukje Xhamiu: “Është dashuria e kësaj bukurie që e gjallëron zemrën dhe e mbush shpirtin me rrëmbim. Me vetëdije ose pa dije, çdo zemër që dashuron është e dashuruar vetëm me Të.”[7] (Ky vështrim mistik vlen për forma të ndryshme të dashurisë së kësaj bote, jo vetëm për dashurinë romantike; dashuria e ngrohtë midis prindit dhe fëmijës, për shembull, lind nga një manifestim bukurie të pashprehshëm). Për Xhamiun, perceptimi njerëzor i së bukurës dhe përvoja e dashurisë përfaqësojnë një dritare për të perceptuar realitetin përfundimtar.

Rasti magjepsës i Zulejhasë në fabul nuk do të trajtohet në këtë ese; lexuesit mund ta zbulojnë vetë. Por le të shqyrtojmë mesazhin e Xhamiut në gjuhën e Profetit Jusuf (paqja qoftë mbi të) duke iu drejtuar Bazighahut, një vajze të bukur të Egjiptit, e cila kishte dëgjuar për bukurinë e papërshtueshme të Jusufit dhe, pasi e pa atë, humbi vetëdijen. Kur erdhi në vete, ajo ishte plotësisht e magjepsur me të. Në këtë moment, në vepër, Jusufi (paqja qoftë mbi të) thotë:

Unë jam punimi i dorës së atij Krijuesi, në oqeanin e të cilit jam i kënaqur të jem pika më e thjeshtë... I fshehur pas velit të misterit, bukuria e tij ishte gjithmonë e shilirët nga gjurmët më të vogla të papërsosmërisë. Nga atomet e botës Ai krijoi një mori pasqyrash dhe në secilën prej tyre hodhi imazhin e fytyrës së Tij; sepse për syrin perceptues, çdo gjë që duket e bukur është vetëm një pasqyrim i asaj fytyre. Tani që e keni parë reflektimin, nxito drejt burimit të tij; sepse në atë dritë primordiale, reflektimi është tërësisht i eklipsuar [8]

Bazighah u përgjigj:

Ti e ke ngritur mbulesën nga dëshira ime dhe më udhëzove nga rrezet e diellit në vetë diellin. Tani që zemra ime është e hapur ndaj kësaj të vërtete të fshehtë – që të biesh në dashuri me ty është thjesht një alegori e realitetit – është më mirë për mua të resht së banuari në pamjet e kota.[9]

E zgjuar shpirtërisht, Bazighah hoqi dorë nga kjo botë dhe e kaloi jetën në përkushtim ndaj Zotit, duke ushqyer të varfërit dhe duke numëruar trespitë në përkujtim të Zotit. Kur ajo vdiq vite më vonë, ajo u largua nga kjo botë “duke parë shkëlqimin e të dashurit”. [10]

Sekreti i dashurisë dhe bukurisë në botë është thirrja e tyre universale për njeriun për të ndjekur rrugën e profetëve; Ndriçimi përjetuar nga Bazighahu u përkthye në një jetë me devotshmëri, bamirësi dhe përkushtim ndaj Zotit. Sipas Kuranit, dashuria autentike për Zotin përfshin imitimimin e Profetit Muhamed ? dhe rrjedhimisht respektimin e ligjit të shenjtë, i cili nga ana e tij hap dyert e dashurisë hyjnore; “Thuaj: Nëse vërtet e doni Zotin, atëherë më ndiqni mua dhe Zoti do t’ju dojë dhe do t’ju falë mëkatet tuaja” (3:31). Ky qëllim ekzistencial i përgjigjet pyetjes së përhershme të filozofisë: “Pse ekziston diçka më shumë se asgjë?” Dijetari dhe mistiku i nderuar mysliman i shekullit të njëzetë, Sheh Abdurrahman el-Shaghouri, kur u pyet nga një student se pse Zoti e krijoi universin, u përgjigj: “Që të mund të ketë dashuri”. Studenti, studiuesi bashkëkohor Nuh Ha Mim Keller, shpjegon përgjigjen në kontekstin e jetës së mentorit të tij kalar në respektim të Sheriatit.

Për [Sheh Abdurrahmanin], Allahu ishte i pari dhe i fundit, i Dukshmi dhe i Fshehuri. Njeriu e shfaq dashurinë e tij për të Dukshmin nëpërmjet ndërveprimeve me manifestimet e Tij që përbëjnë rendin fenomenal të botës, një fazë mbi të cilën zbatohen dispozitat e Ligjit të Shenjtë. Nuk kishte asnjë konflikt të vërtetë midis dashurisë për Allahun ose për dikë tjetër përveç Allahut, përveç nëse dikush i merrte vetë manifestimet si objekt ose qëllim të dashurisë së tij – jo kur ato ishin një mjet për të dashur Atë që manifestohet në to përmes bindjes ndaj vullnetit të Tij, i cili i përfshinte njëherazi të dashurit e disa manifestimeve të caktuara dhe të përpjekurit kundër disa të tjerave. [11]

Për evlijatë e mëdhenj të Islamit, zbatimi i Sheriatit shërben për të shprehur dashurinë dhe për të thelluar perceptimin e tyre për bukurinë. Ai shtron shtegun e ndritshëm të arritjes së dashurisë së përjetshme të Zotit Në

epokën tonë të ankthit dhe tërbimit – kur zemërimi, dëshpërimi dhe tekat ideologjike infektojnë caq shumë mendje dhe zotërojnë caq shumë zemra – ilaçi qëndron në besimin dhe devotshmërinë e rrënjësor në dashurinë hyjnore.

## Referenca

- [1] Fyodor Dostoevsky, *Demons*, trans. Richard Pevear and Larissa Volokhonsky (New York: Vintage Books, 1994), 663.
- [2] Albert Camus, *The Myth of Sisyphus*, trans. Justin O'Brien (New York: Vintage Books, 1955), 3.
- [3] Abū Ḥamid al-Ghazālī, *The Ninety-Nine Beautiful Names of God: Al-Maḳʿad al-asnā fī sharʿi asmāʾ Allāh al-ḥusnā*, trans. David B. Burrell and Nazih Daher (Cambridge: The Islamic Texts Society, 1992), 31.
- [4] Al-Ghazālī, 119.
- [5] Abd al-Malik b. Hishām, *Al-Sʿrah al-nabawīyah*, 4 vols. (Beirut: Dār al-Kitāb al-ʿArabī, 1990), 2:143.
- [6] Ibn Qayyim al-Jawziyyah, *Zʿd al-maʿd fī hady khayr al-ʿibād*, 6 vols. (Beirut: Muʿassasat al-Risʿlah, 1998), 3:359.
- [7] Hakim Nuruddin Abdurrahman Jami, *Yusuf and Zulaikha*, trans. David Pendlebury (London: Octagon Press, 1980), 5. Ky përkthim në gjuhën angleze është një përmbledhje e veprës dhe në formë proze.
- [8] Jami, 56.
- [9] Jami, 57.
- [10] Jami, 57.
- [11] Nuh Ha Mim Keller, *Sea Without Shore: A Manual of the Sufi Path* (Amman: Sunna Books, 2011), 26–27.

## Date Created

03/04/2023

## Author

erasmusi